

ÉRINTETLENSÉG, KORSZERŰSÉG, KIDOLGOZOTTSÁG, ELFOGADOTTSÁG EGY BEILLESZTÉSI KÍSÉRLETBEN

REIMHOLZ PÉTER FORTUNA UTCAI HÁZA A VÁRBAN*

KŐSZEGHY ATTILA**

Reimholz Péter jelentős szakmai sikert ért el a Budai Vár műemlék épületei mellé, a Fortuna utca sarkára tervezett foghíjbeépítésével. A tanulmány szerzője szerint Reimholz házát nem bírta az idő természetes folyására. Faust-szerződést kötött az elmúlások, átalakulások, egymásra épületek természetes időinek kicselezésére.

A gyakorló kortárs építész számára nem közömbös, hogy miként változhatnak meg néhány év alatt a múlt és jelen kapcsolatának érzékeltetésére vonatkozó elvárások, ezzel együtt az épületformálások értelmezései. Egy kivételes alkotás hangos sikere is, de annak elcsendesedése is figyelemre méltó.

Egyetlen épület elemzése nem irányulhat egy alkotói életút elmélyült kifejtésére. Arra azonban alapot adhat, hogy további értelmezési lehetőségek formálódjanak a beillesztési témakörben és azon túl is.

Kulcsszavak: beillesztés, Reimholz, ornamenspótlók, romépítés, hihetsőség, időszakadás

Néhány éve a budai Vár Fortuna utcai saroktelkén lelkesülten fedeztem fel egy műemlék épületekhez nagyon illeszkedő, nagyon gondosan kidolgozott, nagyon megkomponált, még éppen nem túl nagy házat. A következő évek során döbbenet tapasztaltam, hogy a ház megváltozott. Pedig egyetlen téglát hozzá nem tettek és el sem vettek onnan. Más vonásai emelkedtek ki, háztársaihoz való viszonyára is újabb jelzők tűntek találónak.

* A Fortuna utcai házról évekkal előbb tanulságos elemző kritikát közöltünk. (Szalai András: Az egyensúly keresése. Egy magyar építész az ezredfordulón: Reimholz Péter. *Építés-Építészettudomány* XXIX. évf. 2001. 1–2. sz. 93–108.) Az építészeti trendek – divatok, gondolati rendszerek – gyors változásainak megvilágítására, de a megközelítésmód érdekessége miatt másodszor is helyet adunk e jelentős mű újabb elemzésének. Az épület szerzőjét kértük fel egyféle értő lektorként a kritikai szemléletű írás első olvasójának. A művek értékét és az értékek érvényességének időbeliségét-időtlenességét az elemző megnyilvánulások tartalmi gondossága minden korban jellemzi. (A szerk.)

** főiskolai tanár. Debreceni Egyetem, Műszaki Főiskolai Kar. 4028 Debrecen, Ótemető út 2–4. Tel.: (52) 415 155; e-mail: koszeghy@mfk.unideb.hu

A régi épületrészek „időmarta”, törtvonalú sziluettel határolása, régi homlokzatok túlnyomórészt nem historizáló épülettömegekbe történő precíz beépítése alkalmi dekorációvá degradálja a múltidézőt. A historizáló régi elemek, ritmusok új, ráhelyezett épülettömegekben előadott „megszaporítása” pedig a megszakítás elmosásával vagy az új építmény más zónájába – például a tető és fal közötti találkozás sávjába – hamisításával a folytonosság, az élhetőség, a történések illusztrációja válik hangsúlyossá, mint alkalmi, kitalált történés pedig meggunthatóvá is.

Régi és új illesztési helye: időszakadás-hely. Megszakítás, ami folytonosságra utal, de arra is, hogy milyen szerep illeti a megszakítottat a dominánsan jelenkori építészeti megnyilvánulások mellett.

HÁTTÉR-VÁZLAT

A Budai Vár háború utáni első foghíjbeépítését Farkasdy Zoltán alkotta meg ötven éve (Lőrinczi – Vargha 1997: 87).¹ Rom és kapu, töredezett romsziluett találkozott itt egy szigorúan raszteres homlokzatképződménnyel (1. kép). A közeli Fortuna utcában évtizedek múlva új kontextusban jelent meg a *romfalalkotás*, epigrammatikus tömörséggel megjelenítve a régi és új találkozására építész szertartásvezetőjének dilemmáját: ha folytonosan változik a régihez és az újhoz való viszony,

1. kép. Budapest, Úri utca 32. Építés éve: 1959. Tervező: Farkasdy Zoltán

¹ Néhány év múlva épült a Várban Jánossy György és Hrecska József lakóháza, nagyvonalú homlokzati nyíláskompozícióval. Akár Farkasdy házáén – festőibb formában Mikolás Tibor debreceni Centrum Áruház homlokzatán – a sablonos ablakok attraktívvá kombinálása komoly művészi teljesítménnyé, szinte forradalmi tette emelkedett. Talán nem alaptalan a benyomás, hogy Reimholz a Fortuna utcai ház nyílásait Farkasdy és Jánossy nyílásrend-átkomponáló gesztusaival fogalmazta meg.

egy épület mozdulatlan régi-új képlete hogyan válthat ki tartós érdeklődést, vonzalmat, figyelmet? A Reimholz Péter által tervezett Fortuna utcai ház nemcsak ilyen megközelítéssel kivételes építészeti kísérlet és teljesítmény, hanem annak tükrében is, hogy e kísérlettől nem függetlenül néhány évvel később Debrecenben – egy műemlék épülethez történt hozzáépítés során – egy eklektikus és egy mai, historizálástól mentes új épület párosát alkotta meg, olyan különbözőséssel, amely a régi és új közötti lokális, vonalszerű lehatárolás nélkül is, a köztük fennálló feszültség feloldhatatlanságával válik tartósan élményadóvá. A régi és új lokális érintkezésének dilemmáitól nem terhelt épülepár egy kis utcában rejtőző „feszültségforrásként” véletlenszerűen tárul fel, és ahogyan működik, esélyt ad arra, hogy képes lesz nagy rugalmassággal követni a régihez és újhoz való viszonyulások változásait.²

ILLETLENÜL AZ ILLESZKEDÉSRŐL

Simulékonyság, elzárkózás, erőszakos érvényesülés és más viselkedési jellemzők kifejtésével adjuk elő benyomásainkat az építmények környezetbe idomulásáról. E viselkedésolvasatokat hozzákapcsoljuk az alkotó személyes és épületformáló gesztusairól kialakított elképzeléseinkkel, majd némi lendülettel etikai képletekkel is. Az épületgesztus-olvasatok változnak, velük változik az alkotó etikai karakterének megítélése is. Az alkotó számolhat e változásokkal. Beszámításukkal megtervezheti házai gesztusainak tartós elfogadását, saját etikai arculatát is tartós fényvel vonhatja be. Előfordulhat az az építetői elvárás, hogy az alkotás legyen öröklétre esélyes. De jellemzőbb az az igény, hogy jól csomagolt, jól eladható termék legyen a használatbavétel pillanatában. *Az igazán ügyes csomagolásba illő belemintázni gyűrődéseket, kopásokat, foltozásokat, évszázados történéseket szimulálva.*

² A „rom-fejlesztés” változó értelmezésére álljon itt az idézet az OMvH székházában 1999. március 12-én nyílt, Balázs Mihály, Cságoly Ferenc, Kiss Katalin és Török Ferenc építészek tanulmányai és kutatásai alapján rendezett építészeti kiállítás meghívójából: „Hazánkban – történelmünknek köszönhetően – számos rom és romterület található, de annál kevesebb az építészeti hitelesen dokumentálható műemléki romok száma. A hiteles és teljes építészeti dokumentáltság hiányában a jelenlegi műemlékvédelmi szemlélet nem ad esélyt a romok továbbértékelésére, fejlesztésére és kiépítésére. Így ezek a maguk exkluzív történeti és tudományos érték felül nem képviselnek olyan építészeti, hangulati vagy látványértéket, amely a látogatók többségében maradandó élményeket hagyna, történelmi tudatát formálná, nemzeti érzéseiben gazdagítaná. Változott a »hitelesség« fogalma az autentikusság tágabb értelmezésével, a »hihetőség« tartalom növekedésével. Egy történelmi emlék nem csupán materiális adottság, holt kövek halmaza, amely elsősorban a régészet tudományterületére tartozik. Az értékvédelem nem csupán felmérési dokumentációk készítése, műtörténeti publikációk dokumentálása, kódarabok konzerválása. Sokkal inkább a nemzet, a nemzettudat emléke, amelynek láttatására, a laikus számára is értelmezhető megelevenítésére igény van.”

Az öröklétre vágyó rábizza az időre, a Sorsra alkotása minden megsebzését, csonkítását, és óvakodik a pótlásoktól, javításoktól. Így a műolvasatok között ott vibrálhat egy jóhiszemű változat is, amely szerint talán a nem rekonstruálható részletek fosztják meg az alkotást a tökéletességtől.

Olvasatomban Reimholz Fortuna utcai házát nem bírta az idő természetes folyására. Faust-szerződést kötött az elmúlások, átalakulások, egymásra épülések természetes időinek kicselezésére, az időszakadások megkomponálásának goethei, miltoni, madáchi fogásaival. Egy kivételes elismeréssel fogadott kivételes alkotás recepciója is, de annak elcsendesedése is figyelemre méltó. A gyakorló kortárs építész számára különösen nem közömbös, hogy miként változhatnak meg néhány év alatt az elvárások, velük együtt az épületformálás-olvasatok.

A további fejtegetések előtt hangsúlyoznom kell, hogy az elemző írásomban foglaltakat megküldtem az elemzett épület tervezőjének. Köszönettel vettem választ, észrevételeit, amelyek értelmezésem szerint kifejezik, hogy a művek szándékom szerint gondos elemzését nem tartja jellemzőnek alkotói szemléletére, problémálatására vonatkozóan. Elemzésem nyilvánosság elé bocsátását ennek figyelembevételével, Reimholz Péter több észrevételét megszívélve és megköszönve vállalom.

Az illeszkedési igényesség erősítésének ugyanis különös aktualitást adott, hogy az éppen egy Reimholz-házzal nemesített debreceni városarculat kulcselemei a sokasodó új társasház-épületszomszédokkal és ráépítésekkel hihetetlenül bizarr viszonyba kerültek. Különösen drámai az a ráépítési kísérlet, amely a híres Péterfia utca egész házsorát hozza helyrehozhatatlanul siralmas helyzetbe.

TALÁLKOZÁS A FORTUNA UTCAI REIMHOLZ-HÁZZAL

Vannak első találkozások, ahol lelkesültségünk égisz: ráleltünk véletlenül az igazán intelligens társra, szinte mindenben egyezik a véleményünk, az ízlésünk. Tele ötlettel, figyelmességgel. Mindenkire odafigyel. Nem erőszakos. Mindig tud valami kicsit meglepőt mondani, de sohasem megbotránkoztatót. Tudja, hogy mi illő itt és most. Megnyilvánulásai nem tucattermékek. Finoman keveri a hagyományos etikett formuláit igényes divatmozdulatokkal, szófordulatokkal.

A Fortuna utcai ház (2. kép) kivételes alkotás: művészeti és erkölcsi tekintetben egyaránt. Az utóbbi évtized hazai építészetében szakmai nézőpontból a gúzsba kötött tancolás csúcsteljesítménye; az alkotásban szinte mindenki megtalálja a maga mániáit: a régész a régi és új kövek szakszerű megmutatásának nehézségeit, a műemlékes a régihez hozzátételben a vizuális elkülönítés szellemes megoldásait, a városképvédők a történeti utcaképhez kapcsolódás gondosságát, az ezredvégi technokrata pedig a profi modern részletmegoldásokat (3. kép).

2. kép. A Fortuna utcai ház

A Reimholz-ház számos részlete érintetlenül hagyottnak hat, nincs mereven kiszabályozva. Ugyanakkor rendkívül gondosan kimunkáltak a csomópontok, jól kiszámítottan festői az egész arányrendje. Rendkívül sikeres abban a történelmi pillanatban, amikor úgy tűnik, hogy az építész a modern építészet illetlen illeszkedési szokásaitól eltávolodhat, amikor nem feltétlenül az az illeszkedés racionális, amely a régi és újabb korszerűség között áll fenn. A rendszerváltás politikai mimikrijével analóg módon a hazai építészeti szak fórumok körében is hihetőnek látszott az átjárhatóság és egymásba szűrődés az érintetlenség, korszerűség, kidolgozottság és elfogadottság között.

A ház születésének éveiben az *elfogadónak*, az érintetlenség, korszerűség és kidolgozottság együttértelmezőinek a *legitimitása meggyengült*. Nemcsak a nagyvilág elit építészeti áramlatainak, imitációinak hazai megkésettsege, nemcsak

3. kép. Utcaképbe illeszkedés

Csete és Makovecz folyamatos lejárata következtében. A hazai építési kultúra egészének silányságáról nem készült építészetkörtan. Az építészeti kritika az elitépítészeti megélhetési kritikusi közötti párnacsata maradt. A legitimáló erő ma is jellemző gyengesége következtében erényesnek mutatkozhatnak a bármire kaphatók, nagyvállalatok reklámhalmaza diktálja, hogy mi a korszerű, a korlátbábos, polisztírol párkányos „szép házak” büntetlenül lehetnek a kidolgozottság, míveség példás esetei.

Vannak olyan idők, amikor a külső-belső körülmények, a kontextusok arra orientálnak, hogy egyszerre fűjjon szájunk hideget és meleget, hivatkozva arra, hogy egyszerre vannak jelen ugyanott a hideg- és melegkedvelők. Homlokegyenest eltérő elvárásokhoz egyszerre illő alkalmazkodni a különbségekből eredő feszültségek enyhítésére. *Ilyen időkben a baj akkor a legkisebb, ha az összes egymást korlátozó elvárás egyaránt alig teljesül.*

Ez túlélési játék, haladóknak, rutinosoknak. A saját arc értelmezésének feladása az ár. Az átértelmezések, többértelműségek, relativizálások határtalan terepén egyéni menekülő utakat vágunk. Amikor ugyanaz a jelenség többféle megítélést kap ugyanazon időben, és az egyes megítélések eltérő ütemben, folyamatosan változnak, téved, aki logikailag koherens értelmezésegyüttest fedez fel. *Az oda nem figyelés művészetét kell gyakorolnia, hogy a tisztázhatatlan helyzetekben történő döntés kényszerét elkerülje.*

Amikor a tapasztalt építész emlékezetében már felhalmozódott számtalan olyan rutinmegoldás, amely sehogyan sem idomítható kivételes kontextusokhoz – márpedig a budai Vár, benne a Fortuna utcai sarok és az építés időszaka igazán egyedi kontextust képletez – talán a felülettapintó érzékekre hagyatkozva és a lehető leg-evidensebb különbözőzésekre koncentrálna van esély az építész-létezésre, a tapintá-nivalók olyan esztétikai elemzésnek ellenálló együttesével, ahogyan teszi azt pl. Turányi Gábor.³

³ Reimholz mintha soha nem is találkozott volna a Lázár Antallal együtt tervezett, 1999-ben megépült Siemens Szoftverház tervével. A kilencvenes években különösen divatos kettős homlokzathéjat terveztek. Igencsak költséges eszközökkel felidézve az egykor időtől megkopott festett felületek áttünéseit, átsejléseit, megterhelve a külsőn és belsően túli köztes terek fontosságának kínos magyarázataival. Kovács Ágnes szerint „a Lázár–Reimholz mű közvetlen dialógust folytat Jean Nouvel párizsi épületével (Fondation Cartier, 1991–1994). A két együttesben a köztes tér elhelyezkedése teljesen azonos, de Nouvelnél a köztes tér nyitott, ezáltal a külső, városi teret közvetíti az épület felé. Nouvel épülete befogadó. A Siemens »hideg, elvont« – mondja Reimholz Péter. Elvontságát hosszasan tárgyaltam. Hidegsége számomra simogató, kellemes hűvösség.” (Kovács 1999/6: 17.)

A Fortuna utcai ház tervezése során a külső-belső formáló mozdulatok mindegyikét eltérő elvárások mentén kiélelt kritikus tekintetek követték, tehát a tervező minden politikusi képességére szükség volt, hogy a több oldalról várható támadók között sértetlen maradjon. A Fortuna utcai házon egyetlen felületbe préselődő építészeti események a Siemens-ház homlokzatán szétretegződhetnek, az ornamens-közeli tagolásokra már nem kényszerített alkotó számára szellemi megnyugvást kínálva.

Reimholz Péter tíz éven át dolgozott a Fortuna utcai épület tervein. A rendszer-váltás utáni években a nem hatalmi elvárásokra, a szakmai nüanszokra is figyelő illeszkedés Haydn-előkészületei után üdítően hatott házának Mozart-tökélye. Reimholz Péter szakmai sikere óriási, házának népszerűsége széles körű volt.

Három év telt el Hajnal Géza „Minden megvan” című házbemutatója óta (Hajnal 2000: 12–16). Akkor nem értettem, a cikkíró épületmagasztalójában miért éppen az alábbi Ottlik-idézetet citálta: „Nincs is más humánus tevékenység, mint a játék”.⁴ Ma úgy gondolom, saját felturbózott lelkesültségéhez az olvasói rezonanciát némi csúsztatással remélte megteremteni. Ha előzetesen arról értesülünk, hogy amit látunk, abban játékosság rejtőzik, talán elterelhető a figyelem a formálás finomsága mögül kisejülő *iránytalanságról*. A megvalósítás folyamatában *a már kidolgozott részek egyre keményebben megszabták, szűkítették a továbbiakban elővehető formaváltozatok körét*, valószínűsítve az alkotói kínok fokozódását.

A formaválasztás iránya: a jelentéktelen eltérések jelentőssé növelése kontextusfüggő átértelmeződéssel, rezonálva a szinte mágikus erővel felruházott *différance* fogalom⁵ (Derrida 1980) forrásául szolgáló eltérés-eltolódás értelmezéssel.

Az alkotói gyötrelmek nem csupán a megformálás eszköztárának beszűküléséből eredhetnek, hanem annak bölcs tudásából, hogy a további, jövőbeli megvalósítandók aligha fognak az éppen „naprakész” megvalósultakhoz szervesülni. A több éves tervezési idő alatt a Reimholz-házban hangsúlyosan tematizált műemlék-rekonstrukció fogásait is eléri a divat-változások, amelyek aztán felhangosítva jelennek meg a „minden változik” kontextusban. A valódi maradvány túl triviális, az álmaradvány az eredetitől túlságosan különböző, vagy éppen nem eléggé az. Gyakran ugyanott egyszerre mindkettő felmerül.

⁴ A „játék” Wittgenstein, Gadamer és a játékelméleti munkák szövegei nyomán túlméretes jelentésfelhőbe burkolódzott. Az értelmezés fogságába esett fogalom szinte képletezi azt, hogy a személyes alkatból ébredő játszókedv látszata mögött a valódi „játékos” *a játékra szorító kontextus*.

⁵ *Az eltérés, a különbség* korábban érvényes értelmezésének átépítése az átépítés alapanyagát is érinti, sőt, éppen a korábban nem vitatott evidenciák ellenében, azoktól megszabadulva lehetséges. Jacques Derrida *différance* kifejezése ráruházott jelentéskettségével (*különbség és elhalaszt*) legalább annyira példázata a dekonstruáló gesztusnak, mint amennyire annak hívószava. Az etikai ítéletek körében is változást kíván hozni az európai filozófiai tradíció dekonstrukciója. A különbözőzés (vagy, ahogyan a hazai filozófiai nyelvben meghonosodott, elkülönöződés) mint olvasható (írott) – *számunkra elsősorban mint sziluettkötő* – az időben alig korlátozottan, széles körűen kibontható többértelműségek terepe, ahol „másságok” tágas mezői bontakoznak ki éles határok nélkül az eltérő etikai megítélések tekintetében is. Olyan többértelműségké, amelyek a beszéd működése keretében alig jelenhetnek meg.

RÉSZLETEK ÉS ASSZOCIÁCIÓK

Néhány éve elragadtatva tanulmányoztam a romok és az új falak összeszövődését, a zseniális egyensúlyozást a rendezettség és rendezetlenség, a tömbös egyszerség és a túlzott tagoltság, a jelenkorra utalás és az orrba vágó korszerűség között. Az utcasarkon úgy üldögélt a ház, mintha a legrégebbiekkel együtt érkezett volna, és kétszer annyi látványsztorit tudott mesélni, mint a többi együttvéve. Élvezetes történeteket, amelyekben a hatalmas középkori várkapuk rejtélyessége az ezredvégi kedvezményes hitellel támogatott hőszigetelt ablakcserék élményével keveredik, a hiteles romosság pedig a geometrikus kőkompozíciók modorosságával. Különösen friss ötletnek hatott az a fanyarul sós építészeti íz, ami a finomkodások édességét volt hivatott közömbösíteni egy majdnem-kiugró, liftaknaszerű, szürke, zsaluleveles jellegű építményapplikációval.

Több apróbb nyílás, keretezés, majdnem spontán méreteltérés rezonált Veronától Dubrovnikig begyűjtött „mediterrános” tapasztalatainkkal. A Fortuna utcai romfalba vágott szokványos íves kapu melletti túlméretes félköríves „hídnnyílás” középkori főútvonalak felett szokásos kapuépítményre utal. Az is „nyilvánvalónak látszik”, hogy az ipari forradalom előtti építési technikához kötődő kapuboltív később épült, mint a falrom, hiszen *a boltív egyik válla egy „nagyon régi”, újrahásznotított (recycle) falcsonkról indul*, a munka- és energiatakarékos ökonomikusság időtlenségét is elbeszélve.

Az építési munkákról szerzett információk alapján úgy tűnhet, hogy a régészeti értékek megőrzése, feljavított megmutatása, a hatásnövelő hozzátételek és a túlméretes program következményeként különösen vasbetonigényes új szerkezetek használata egyenként is számos választásra kényszeríthette a tervezőt. A természeti és épített előzmények sokféleségéből (barlangrész, középkori és barokk elemek, török kori emlékek) számtalan keverék előállhatott volna, de akárhány szállodalánchos lakkozott szörnyűség is. A Reimholz-ház szerencsésen túlélte e veszélyeket.

Az utóbbi évek hazai romértelmező várhamisítványai, például az egykor elfelejtett-érintetlen füzéri várrom „felöltöztetése” hozzájárul ahhoz, hogy sajátos építészeti perverziónak színezzük a legjobb szándékú romszépítést is. Az ártatlannak és szerénynek vélt, az új funkciók miatt elkerülhetetlennek mondott hozzátételekről sejthető, hogy a tervezői önkiteljesítésre szűkös terepet kínálnak. Az ortodox eredetiségvédelem unalmának távoltartásáért korábban hálából eltekinthetünk azoktól a fájó disszonanciáktól, amelyek a hozzátett részek iskolás kimódoltságából és merevségéből eredtek. Több országos hírű önmegmutatási kudarc után – példázza akár Pintér Béla Hilton szálló melletti toronyimitációja vagy a székesfehérvári Nemzeti Emlékhely romlefedése (Balázs 1999) – bármennyire más volt az alkotói szándék, már a körülépítés, ráépítés ténye is arra utal, hogy a befoglalt

rom nem érintetlen. Ha másért nem, hát statikai okokból elbontott, újraépített, vagyis imitáció.

Az építés után néhány évvel úgy tűnhet, hogy a Fortuna utcai sarokház az elfogadtatás marketingeszközeivel alakított turisztikai termék, amely az illeszkedésekre, finom megkülönböztetésekre érzékeny, óvatosan újdonságigényes „fogyasztót” célozta meg.

A Fortuna utcai kontyolt oromfal a késő középkori házsomszédok álkrona. Sziluettjének sablonosságát üti az ablakokkal és az ablakok közötti kőimitációval túlszaggatott álpárkány. Ugyanitt az első emeleti ablakok felett a kiváltók eltérő körvonala, egy a kiváltó alá csorgatott „véletlen” kődarab, az ikerablak melletti felfedezettnek látszó kőbetét is inkább kínos, mintsem szellemes. Valahonnan másoltnak tűnik – jóllehet eredeti is lehet – a kontyolt oromfal alatti szakaszon a romfal feletti új falazatból kirajzolódó Júlia-erkélyminta imitáció.

Egy „középkoriasan hanyagul” félbevágott boltíves nyílás „maradványát” imitálja az építész a homlokzat két fő épülettömegének a szétválasztására-összekapcsolására. Logikai zavart okoz, hogy a boltozatmegszakadás nem a „régii” kőfalban történik, hanem két elég nyilvánvalóan új, egykorú falrész között. Ugyanakkor itt lesz elég erős a művészi elgondolás ahhoz, hogy a történeti ésszerűtlenség gátját áttörje, és a festői összekapcsolás-elhatárolás hatékony eszközét kínálja. Ha a két épületrész között nem lenne az oda alkotott áltörténet, vagy a nyílássáv felfutna az ereszaljig, akkor egy áltörténeti részlettel kevesebb lenne, de az épületegyüttes szétesne a festői egységet biztosító felső, boltívtöredék feletti falfelület-átkötés hiányában (4. kép).

A főhomlokzat hatalmas boltívvel megnyitott felületén az emeleten négy nyílás látható, ezekből három – arányai és tagolása szerint csak az utóbbi évtizedekben

4. kép. Építési áltörténet a főhomlokzatrészek határán

5. kép. Páros mozdulat

létező – normál ablak. Ebből a korhoz kötöttségből lendít ki a negyedik, erkélyajtós nyílás. Ha ez is olyan lenne, mint a többi három, elbutulna a falfelület. A csapadékvíz-levezető csatorna is amolyan mentőelem itt, a földszinti kicsit egyedi ablakot is magához rántva az elemeket kompozíciós rendbe fogja össze.

Reimholz Péter házának elemi erővel ható eleme a csonkolt házsarok. Hatása ma is kivédhetetlen. Forrása számomra nem önmagában az ügyes, technikailag sem túl egyszerű megoldásból ered, hanem a környező házakhoz való viszonyból. Meghatározó lehet a szemben lévő barokk épület kiugró zárterkélyéhez illeszkedés gesztusa.

A zárterkély-test előrelendülésével egy ütemben Reimholz fal-teste hátrahajlik (5. kép). Hűvös okossággal hűti le az illeszkedés ilyen lelkesült gesztusát a dobozépítészek kedvére való „liftakna-imitáció” talán szándékoltan bántó, talán építészeti fanyarságnak is értelmezhető „ottfelejtettsége”. (6. kép, Kundera azt mondaná, az „ál-liften” szállhatnak alá a rajongástól felfűvödött, lassan zsugorodó lelkék.) Alatta az eredeti és részben eredetinek álcázott kőfal hemzseg a nyílásoktól. Ezekre nem merünk őszinte áhítattal ránézni, mert bármelyikről kiderülhet, hogy vagy nem ott volt, vagy nem úgy volt ott. Ettől a feltételezéstől nehéz megszabadulni bármilyen pontos műemlék-rekonstrukciós dokumentumok ismeretében is. Túl sok az olyan-mint elem és kapcsolódás ahhoz, hogy éppen itt feltétlenül csak eredeti mozzanatok legyenek. Egyébként sem vállalt a tervező arra garanciát, hogy ez a rész aztán hiteles lesz, nem vésték itt táblára, hogy a régészeti hitelesség mely részekig tart.

6. kép. „Liftakna-imitáció”

Az alaprajzi kialakítás értékelésénél is működhetnek az utóbbi fél évtized tér-alakításra vonatkozó felfogásváltozásai. Be kell vallanunk, hogy a dekonstruktív építészet „hajtogatós” felületjátékainak divatossá válásával a görbület- és törésbizonytalanságtól mentes, korábban üdítően tisztának és nagyvonalúnak tartott téralakítás kissé unalmasnak tűnik.

MEGTAGADOTT ORNAMENS-PÓTLÓK

Reimholz Péter már évekkel a várbeli ház tervezése előtt protestált az alságos múltidézetek ellen. A Fortuna utcai ház tervezése során nem a múltapplikációk komikus megidézésével, hanem a hipotetikus következtetés, az abdukció pearce-i többszálú és bizonytalan szövetű formáival került el a humortalan historizálást és forrását, a diszkurzív butaságot (Wirth 1999: 252–289). Az ornemens-pótló töredezettség, szakadozottság rajzolatainak törvényen kívüliségébe, a részek közötti és az egész felé átjárás bizonytalan útjaiba belefáradva pedig a Fortuna utcai ház rajongói fogadtatásától idegenkedő alkotó valami *alig feltörhető* egész megjelenítésére tehet kísérletet.

Toscanini számtalan finom részletet áldozott fel Beethoven-interpretációiban az egész mű egységben tartására, nagy formavonulatok előhívására. Reimholz Fortuna utcai háza azonban a részletek változatos sokaságának visszafogása nyomán azonnal egészen elemi tömegképletté redukálódna. *Nem maradnának érzé-*

7. kép. A Collegium Budapest Vendégház részlete
(Csomai Zsófia és Reimholz Péter közös munkája)

kelhető fő részek. E fő részek összenövéseit és szétválásait nem pótolják antikolt burkolótégla felületek. A formált és nem formált, a színes és nem színes határán mozgó, előkészített nyitást és zárást nem ismerő Steve Reich „felület” élettempónkat és világerzékelésünket újrarendező, a hétköznapi-folytonosságot megszakító szanatóriumi világ.⁶ (A régi és új egy másik kontextusában, Debrecenben éppen a régi tagoltságából és az új belső tagoltságának hiányából eredő eltérés is az „időszakadás” épületek közötti térbe emelkedését megalapozó tényezővé nemesül.)

2000-ben megépült Csomay Zsófia és Reimholz Péter Collegium Budapest Vendégháza a Halászbástya alatt. Ami a Fortuna utcában mára kissé fáradtnak, túlbonyolítottnak hat, az itt becsületes unalommmá csendesül. *A főbejárat Fortuna utcai finoman bizonytalan szimmetriája itt egyértelmű aszimmetriává válik.* A földszinten laktanyai ridegségű kőborítás jelenik meg enyhítő romosságok nélkül, a felső szintek téglaburkolatos, szolid magastetős tömege a Műegyetem Rimánóczy-szárnyának szocreáljához közelít (7. kép). A Fortuna utcai ház átértékelődő, de vitathatatlanul festői, vitathatatlanul problémákat felvető, bár váratlanul gyor-

⁶ Steve Reich jellegzetes kompozíciós eljárásáról mondja 1985-ös Szextettje kapcsán: „a szüneteknek ütésekkel való behelyettesítésével egymással kánon-viszonyban lévő formulákat épít fel... az egyik kánon-összetevő lassan mozog, a másik gyorsan... *Az eredmény az érzékelésmód megváltozása, miközben valójában semmi sem változik.*” (Kiemelés tőlem – K. A. Idézi a HUNGAROTON CLASSIC által 1996-ban kiadott AMADINDA-CD szöveg melléklete. Fordító: Wilhelm András.)

8. kép. Debreceni beillesztési kísérlet: Generali Biztosító, új épületrész

san öregedő poénokban gazdag jelenségéhez képest a vendégház alig észrevehető, hidegen hagy.

A Fortuna utcai épület tízéves tervezése alatt felvetődött sokféle megválaszolatlan vagy belső monológba szorult illeszkedési kérdés ismételt felvetése várható-e, vagy végleges a visszavonulás a kontextusra alig figyelő tiszta rendszer, a nyugalom és unalom világába?

Reimholz Péter – Dobai Jánossal – legújabbban Debrecenben tervezett két műemlék épület közé egy új épületszárnyat. A kényszeres illeszkedés kötelezettségét tagadva egészen zárt, önálló, „szocreál” tömegű, tagolatlan, de finom felületű házat formált. A műemlék és az új, zárt épülettömeg között semleges, a két tömeg belső elkülönülését is előadó, a műemléki homlokzatot az új tömegre kissé ráugrató, az egymás felé illeszkedés minimálgesztusával megelégedő megoldása az applikációk elszánt kerülésére utal (8. ábra). Az illeszkedés finomkodása elleni tiltakozását megerősíti azzal, hogy háza előtt „hagyja” az illeszkedésjátékot tönkrehasító fegyvert, a cégfelirattartónak nyilvánvalóan túlméretes gorombán sík fém „vágólapot”, esélyt sem hagyva arra, hogy növények vagy fotorealisztikus figurák enyhítsék a *mismásoló illeszkedést tagadó* állásfoglalást.

Debrecenben járó építészeink lelkesülten számolnak be egy épületpár felfedezéséről, érdeklődnek szerzője után, aztán újra meglátogatják a házat. A Fortuna ut-

cai házhoz kapcsolódó tapasztalatok is hozzájárulhattak Reimholz Péter debreceni építészeti teljesítményéhez.

Egy megvalósult épület elemzése, a döntően induktív úton megkísérelt általánosítások funkciója nem lehet egy alkotói életút elmélyült kifejtése, de alapot adhat arra, hogy további értelmezési lehetőségek formálódjanak a beillesztési tematikától távolabbi területekre kiterjedően is.⁷

HIVATKOZÁSOK

- Balázs Mihály (1999): *Balázs Mihály, Cságoly Ferenc, Kiss Katalin, Török Ferenc építészek tanulmányai és kutatásai*. Meghívó az OMVH székházában 1999. március 12-én megnyitott építészeti kiállításra.
- Csete György (2003): Változatok egy Händel-témára. *Országépítő* 3. sz. 28–29.
- Derrida, Jacques (1980): *Writing and Difference (L'écriture et la différence)*. University of Chicago Press, Chicago.
- Hajnal Géza (2000): Minden megvan. *Alaprajz* 4. sz. 12–16.
- Kovács Ágnes (1999): Szoftver-ház a körúton. Építész: Lázár Antal és Reimholz Péter. *Új Magyar Építőművészet* 6. sz. 17.
- Kundera, Milan (1998): *Halhatatlanság*. Európa, Budapest.
- Lőrinczi Zsuzsa – Vargha Mihály (szerk.) (1997): *Építészeti Kalauz. Budapest építészete a századfordulótól napjainkig*. 6 BT, Budapest.
- Reimholz Péter (2004): Módszer vagy csak épület? *Debreceni Disputa* 4. sz. 40.
- Wirth, Uwe (1999): *Diskursive Dummheit. Abduktion und Komik als Grenzphänomene des Verstehens*. Universitätsverlag, C. Winter, Heidelberg.

⁷ Reimholz „Módszer vagy csak épület” (Reimholz 2004) című cikkében debreceni épülete recepciójának jövőjére is kiható dilemmát fogalmaz meg. Hiszen ha kibontják háza körül a korszerűt kiemelő, annak történeti kontextust adó historizáló mezővárosi építményeket, teremtménye éppoly értelmezhetetlenné válik, mint Makovecznek a közeli Mester utcában álló, szomszédaihoz símuló kétarcú háza a szomszéd eklektikus épületek kibontása után. „Debrecen – ez a gyönyörű és különleges város – úgy tűnik, most éli azt a kényes pillanatot, amelyben vagy megtarthatja, vagy elvesztheti azt a szerencséjét, hogy az elmúlt 50 év nem formálta át a földszintes mezővárost szocialista nagyvárossá. Szeretnék hinni az utópiában, hogy öntudatra ébreszthető egy városnyi közösség is, hogy végrehajtsa azt, amit szívesen neveznék (ha volna okom erre) a »Nagy-Debreceni-Kísérletnek«: egy olyan városfejlesztést, amelyben nem a telekspekuláció és az extraprofit szabályozza a város fejlődését, hanem a higgadt, körültekintő várospolitikai és építészeti döntések. Amíg ez nincs, addig épülhet bevásárlóközpont földszintes városrészek helyén – karnyújtásnyira a Nagytemplomtól –, addig a múlt és jelen összekapcsolhatóságát illető aggodó kérdésnek nem sok értelme van.”

PÉTER REIMHOLZ'S HOUSE ON FORTUNA STREET IN THE
BUDA CASTLE: INNOCENCE, MODERNITY, ITEMIZATION,
ACCEPTANCE

Summary

Péter Reimholz has become very successful professionally by completing his plans of the corner of Fortuna Street next to the historic buildings of Buda Castle, in Budapest Hungary. According to the author of the study, Reimholz did not let his house to be ravaged by time. He has made a Faustian-contract to dodge the time of the changes.

The contemporary practicing architect is greatly interested in how in a few years our expectations of the perception of the past as well as our architectural principles can change. Both the resounding success of this exceptional architectural construction and its relatively quick drop into obscurity are remarkable.

The analysis of a single building is obviously inadequate in understanding the life of its creator. Nevertheless we can use such a study as the basis for further studying the topic of inserting buildings.

Keywords: incorporation, Reimholz, simulation of ornaments, restoration of ruins, credibility, torn time

